

Ховпун Олексій
Д.ю.н., професор,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ЗАКОННОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Прагнення українського народу до Євроінтеграції об'єктивно обумовлює необхідність вивчення досвіду країн Євросоюзу, що відзначаються високим рівнем захисту прав людини. Правова система Республіки Польща вбачається найбільш близькою до української. Трудова міграція та тісна співпраця посилюють інтерес до польського права в тому числі і у сфері кримінального процесу. Кримінальне судочинство республіки Польща має свої особливості, які можуть бути цікавими з точки зору удосконалення правового регулювання окремих його інститутів, зокрема інституту законного представництва.

Варто зазначити, що ґрунтовні доктринальні дослідження інституту законного представництва в кримінальному провадженні Республіки Польща вітчизняними науковцями та практиками не провадилися. Комплексні публікації на сучасному етапі розвитку науки кримінального процесу відсутні, що і сприяло визначенню мети даного дослідження – дослідити правове регулювання інституту законного представництва в кримінальному процесі Республіки Польща.

Законодавство Республіки Польща встановлює можливість (а в деяких передбачених законом випадках і обов'язковість) представництва сторін в судах процесуальними представниками. Стаття 51 Кримінального процесуального кодексу Республіки Польща серед представників сторін та інших учасників кримінального провадження у кримінальному судочинстві називає законного представника (*przedstawiciel ustawowy*). Крім того, дана стаття під представником неповнолітнього або недієздатного потерпілого виділяє ще «особу під постійною опікою якої перебуває потерпіла сторона (*osoba pod której stałą pieczęą pokrzywdzony pozostaje*)». В частині другій законодавець дає альтернативу вживаючи слово «або». Подальший аналіз статті, зокрема, частини третьої дає змогу зрозуміти, що термін «законний представник» уживається щодо неповнолітньої особи, а «особа під постійною опікою якої перебуває потерпіла сторона (*osoba pod której stałą pieczęą pokrzywdzony pozostaje*)» щодо представництва недієздатної особи [1, ст.51].

Стаття 79 закріплює вимогу обов'язкової участі у кримінальному провадженні захисника. якщо обвинувачений: не досяг 18-річного віку; є глухим, німим або сліпим; є обґрунтований сумнів, що здатність обвинуваченим

усвідомлювати значення своїх дій або керувати ним під час вчинення діяння не була втрачена повністю або суттєво обмежена на момент вчинення такого діяння; є обґрунтований сумнів, що стан психічного здоров'я обвинуваченого дозволяє йому брати участь у провадженні або здійснювати свій захист незалежним і розумним чином [1, ст.79]. Як звертає увагу, М. Фліс-Швечковска, хоча здавалось би відповідним поширення ідентичного захисту на неповнолітніх жертв, однак відсутність посилання в ч. 1 ст. 88 на положення ч. 1 та ч. 2 ст. 79 Кримінального процесуального кодексу свідчить про те, що неповнолітні потерпілі не належать до учасників кримінального провадження, щодо яких передбачено обов'язкове представництво адвокатом. В Кримінальному процесуальному кодексі лише в одному з проваджень, яке відбувається після набрання рішенням законної сили, а саме в провадженні щодо відшкодування шкоди за незаконне засудження, тимчасовий арешт або тримання під вартою, зустрічається інститут обов'язкової участі адвоката [2, с.86].

Натомість на відміну від захисника, кримінальний процесуальний закон не передбачає обов'язкової участі законного представника обвинуваченого, який не досяг 18-річного віку, під час слухання або судового розгляду за його участю.

За кримінальним процесуальним законом Республіки Польща законним представником є особа, яка вчиняє юридичні дії від імені потерпілого чи обвинуваченого, які за віком чи особливим станом не можуть самостійно вчиняти процесуальні дії. Якщо потерпілою стороною є неповнолітня або недієздатна особа, законний представник, наприклад, подає клопотання про притягнення до відповідальності, оскаржує рішення та подає цивільні позови в кримінальному процесі. Схожа ситуація і з боку обвинувачених. Неповнолітню або недієздатну особу, щодо якої направлено обвинувальний акт до суду, може представляти законний представник. Законним представником у розумінні цивільного та сімейного права Республіки Польща є один із батьків або законний опікун. Кримінально-процесуальне право також допускає можливість виступу в цій ролі особи, під постійним наглядом якої залишається особа, яку представляють. У разі, якщо виявиться, що неповнолітній немає такої особи, то суд, а в досудовому провадженні прокурор, зобов'язаний негайно звернутися до органу опіки та піклування з заявою про призначення представника дитини, зазначеного в частині 1 статті 99 Кодексу про сім'ю та опіку Республіки Польща [3].

Окрім того, згідно зі ст. 76а Кримінального процесуального кодексу Республіки Польща, якщо головуючий суддя вважає, що участь законного представника може призвести до порушення прав чи інтересів обвинуваченого,

яким є особа, що не досягнула 18 років, або така присутність є недоцільною для його благополуччя, перешкоджає проведенню слухання чи судового розгляду або суттєво його ускладнює, обвинувачений може призначити іншу повнолітню особу на місце законного представника. Законодавець дає можливість вказати таку особу, якщо ж її не було вказано або головуючий суддя вважає, що присутність такої особи може призвести до порушення прав або інтересів обвинуваченого, є недоцільною з огляду на його добробут, перешкоджає проведенню слухання або судового розгляду або суттєво їм перешкоджає, головуючий суддя призначає так званого сімейного помічника згідно ст. 12 Закону від 9 червня 2011 р. "Про підтримку сім'ї та систему патронатного виховання" (Законодавчий вісник за 2022 р., поз. 447, 1700 і 2140, за 2023 р., поз. 403 і 535) [1].

Варто зауважити, що пояснювальна записка до постанови Верховного Суду Республіки Польща від 25.06.2020 р. I KZP 4/20 висловлює позицію щодо участі законного представника в справах про вчинення злочину, передбаченого ст. 209 Кримінального кодексу Республіки Польща («несплата аліментів») щодо одного з батьків дитини, в такій справі в ролі законного представника права неповнолітнього може здійснювати інший з батьків [4, с.69-70].

Отже, правовий статус законного представника в кримінальному процесі визначається Кримінальним процесуальним кодексом Республіки Польща, а окремі положення Кодексом про сім'ю та опіку Республіки Польща, Законом "Про підтримку сім'ї та систему патронатного виховання". Деякі особливості законного представництва в кримінальному процесі набули тлумачення Верховним Судом Республіки Польща.

Література

1. Kodeks postępowania karnego: Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Nr 89 poz. 555. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970890555/U/D19970555Lj.pdf> (дата звернення: 26.01.2024)
2. Flis-Świeczkowska, M. M. (2021). Pełnomocnik małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym - postulaty de lege ferenda. *Studia Prawnoustrojowe*, (52). <https://doi.org/10.31648/sp.6616>
3. Wilimborek K. Przedstawiciele procesowi stron w procesie karnym. URL: <https://www.infor.pl/prawo/pomoc-prawna/u-prawnika/101815,Przedstawiciele-procesowi-stron-w-procesie-karnym.html>
4. Wolak G. (2020). Rodzic jako reprezentant małoletniego pokrzywdzonego w postępowaniu karnym o przestępstwo niealimentacji. Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 25 czerwca 2020 r., I KZP 4/20. *Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury*. 4(40). P. 69-98.